

О. І. Дацко

Вдосконалення стратегічного планування розвитку сільських поселень для зміцнення їх соціально-економічної безпеки

Констатовано, що на сучасному етапі в Україні сформувалися істотні загрози соціально-економічній безпеці сільських поселень, пов'язані із зниженням рівня якості життя, згортанням економічної активності. Визначено, що дієвим механізмом нівелювання цих загроз може стати ефективно стратегічне планування розвитку сільських поселень, яке враховувало б пріоритет розвитку людини, а також обґрунтувало доцільність розширення спектру організаційно-економічних механізмів розвитку сільських територій.

Ключові слова: стратегічне планування, соціально-економічна безпека, сільські поселення, програма розвитку, соціальна інфраструктура, економічний потенціал..

Зростання рівня диференціації регіонального розвитку та якості життя сільського та міського населення є актуальною проблемою регіональної політики України впродовж усього періоду незалежності. В останні роки після фактичного завершення перерозподілу прав власності на земельні ресурси спостерігається особливе загострення соціально-економічних проблем сільських територій. Це пов'язане, з одного боку, з притаманним і нашій державі глобальним процесом урбанізації, а, з іншого, – економічним, соціальним, культурним, духовним занепадом українського села, що значною мірою стало наслідком недосконалої регіональної політики. Можемо констатувати, що недостатньо ефективний розвиток, а також використання потенціалу сільських територій часто зумовлені відсутністю або неефективністю стратегічного планування їх розвитку. Незважаючи на численні наукові доробки у цій сфері, а також декларації керівництва різних ланок управління щодо пріоритетів розвитку села, ефективність розробки і впровадження стратегічних планів та програм сільських поселень є незадовільною, що обумовлює доцільність подальших наукових розвідок у цій сфері.

Пріоритети розвитку сільських територій та гарантування соціально-економічної безпеки окреслені багатьма нормативно-правовими актами, серед яких Державна стратегія регіонального розвитку [1], Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» [2],

© О. І. Дацко, 2013.

Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [3] та багато ін. Так, Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» задекларовано, що метою державної аграрної політики є «збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації» [4].

На регіональному рівні розвиток сільських поселень визначений важливим завданням цільовими обласними, районними програми розвитку села, які реалізуються лише частково через обмежене фінансування та недовість організаційно-економічних механізмів забезпечення реалізації задекларованих пріоритетів. Так, станом на 01 липня 2013 р. за даними Львівської облдержадміністрації у Львівській області було затверджено 75 обласних програм. Втім, у 2013 р. не фінансувались заходи 36 програм і ще 8 програм не передбачалися до фінансування.

За результатами аудиту виконання Програми розвитку українського села на період до 2015 року Рахунковою палатою визнано невиконання або виконання в неповному обсязі більшості визначених завдань. Так за 2008-2011 рр. розпорядниками коштів державного бюджету на реалізацію Програми спрямовано лише 68,2 % від прогнозного на цей період обсягу коштів. профінансовано від запланованого обсягу будівництво лише 11,4% газопроводів, 18,4 % мережі сільських автомобільних доріг, 24,7% індивідуального житлового будівництва «Власний дім», 48,3% програми «шкільний автобус». Експертами відзначено, що у сільській місцевості зменшується кількість дитячих юнацьких спортивних шкіл, погіршується спортивна інфраструктура. В межах програми не виділялись кошти на компенсацію витрат підприємств агропромислового комплексу з будівництва об'єктів соціальної сфери у сільських населених пунктах. Крім цього, за результатами паспортизації сільських населених пунктів в межах Програми повинні були б бути впроваджені соціальні стандарти у сільській місцевості, однак це завдання також досі не виконане. Аудиторами також засвідчено неефективність контролю за діями головних розпорядників щодо використання коштів на виконання Програми, встановлено, що у 2011 р. 26,3 млн. грн. коштів державного бюджету, які спрямовано на виконання заходів Програми, використано з недоліками та порушеннями, допущено неефективне управління 40 млн. грн. бюджетних коштів [5].

В. Борщевський та ін. вказують, що «більшість державних і регіональних програм, пов'язаних з розвитком сільських територій, мають переважно декларативний характер або не забезпечуються необхідними фінансовими ресурсами, що ускладнює, а подекуди і цілком унеможливує

їхнє виконання» [6]. Як зазначає М. Татаревська, соціально-економічна трансформація на селі призвела до різкого погіршення економічної складової рівня життя сільських мешканців, а саме: скорочення зайнятості, зниження рівня доходів, зменшення споживання продуктів харчування і зміни структури доходів на користь забезпечення виживання [7, с. 16]. За даними опитувань, самі селяни у всіх регіонах України констатують призупинення розвитку або деградацію сільських поселень, не бачать перспективи проживання в селі, особливо для своїх дітей, понад третина селян не хочуть працювати в агропромисловому комплексі, здебільшого через наднизькі заробітні плати [8]. Значною мірою ці проблеми зумовлені як глобальними тенденціями (зокрема, урбанізація), але також і недостатньо ефективним плануванням розвитку сільських територій та виконання розроблених планів.

І. Лотоцький звертає увагу на те, що крім занепаду підприємництва, істотною загрозою для економічної безпеки є занепад українського села та відсутність пристойних умов життя. Автор зазначає, що «якщо навіть уявити, що робочі місця з'являться, то навряд чи вони приваблюватимуть мешканців села... за результатами обстежень сільських населених пунктів, проведеним Держкомстатом України, станом на 01.11.2009 р. 70 % сільських населених пунктів не мали на своїй території дошкільних навчальних закладів, 51% (з тих, де є діти 7-17 років) не мали шкіл. Незадовільним є забезпечення сільських населених пунктів побутовим, медичним обслуговуванням, послугами зв'язку, радіо тощо» [9]. А. Лісовий наголошує, що вирішення проблеми сталого розвитку сільських територій – довгострокове завдання, досягнення якого може бути здійснено через розвиток економіки територій. Очевидно, що для вирішення цієї проблеми необхідні фінансові ресурси, організація яких вимагає економічних програм і проєктів, здатних створити необхідні фінансові потоки для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку сільських територій [10].

Окрім дослідники вбачають можливість підвищення ефективності стратегічного планування розвитку сільських територій завдяки тіснішому зовнішньому співробітництву. Так, за результатами експертного опитування Українського центру економічних досліджень та політичних консультацій, проведеного у 2013 р. підписання Угоди про асоціацію з ЄС могло б істотно по впливати на підвищення рівня соціально-економічної безпеки сільського населення, зокрема завдяки покращенню економічного добробуту сільських громад; підвищення ефективності співпраці в галузі регіональної політики, з особливим акцентом на розвитку відсталих територій; покращення умов життя, зростання зайнятості та економічного добробуту окремих регіонів, що будуть об'єктом державної підтримки [11].

Втім, погодимся з А. Мокієм, А. Гуменюком щодо твердження, що основний акцент слід усе ж робити на активізації самих територіальних громад, найперше через впровадження ефективних організаційно-економічних механізмів розвитку, які мають бути визначені стратегічними планами [12].

Тому *метою* статті є обґрунтувати пріоритетні напрями вдосконалення стратегічного планування розвитку для посилення соціально-економічної безпеки сільських поселень.

Завданнями статті є:

- визначити системні загрози для безпеки сільських поселень через недостатньо ефективне планування та реалізацію стратегічних планів розвитку;
- проаналізувати основні проблеми, пов'язані з недосконалістю системи розробки, прийняття та реалізації стратегічних планів розвитку сільських територій;
- запропонувати заходи та організаційно-економічні механізми щодо підвищення ефективності стратегічного планування розвитку сільських поселень.

Через недостатнє урахування у стратегічних планах розвитку сільських територій ризиків та розробки механізмів протидії їм, сьогодні сформувався системні загрози соціально-економічній безпеці сільських територій поселень через:

- відсутність або обмеженість джерел доходів, що зумовлено низьким рівнем економічної активності, а відтак констатуємо недостатність робочих місць, високий рівень безробіття, низький рівень оплати праці у сільських поселеннях;
- недиверсифікованість підприємницької діяльності на селі (здебільшого аграрна спеціалізація, а також торговельна діяльність), що обмежує реалізацію ресурсного потенціалу сільських поселень, а також населення як продуктивної сили економічної системи;
- фінансову неспроможність територіальних громад, що зумовлює залежність соціального забезпечення від зовнішніх джерел фінансування, яке є істотно обмеженим, а тому спостерігаємо стійку тенденцію до погіршення показників соціальної та гуманітарної інфраструктури у сільських територій;
- недостатню захищеність економічних інтересів сільського населення при використанні ресурсів, що належать територіальним громадам.

Значною мірою ситуація, що склалася, є результатом недостатньо ефективного стратегічного планування розвитку сільських територій.

На сучасному етапі в областях України органи державного управління активно працюють над оновленням стратегій регіонального розвитку, оскільки для більшості регіонів термін дії попередніх стратегічних планів закінчився чи закінчується у 2011-2015 рр. Зважаючи на плавність та невідкладність вирішення проблем села, про що неодноразово наголошувало вище керівництво держави, пріоритетним напрямом державної регіональної політики є розробка та впровадження інноваційних підходів до стратегічного програмування соціально-економічного розвитку, формування конкурентних переваг та комплексної реалізації їх потенціалу, реструктуризації економічного, соціального, культурного, екологічного базису та інфраструктури, диверсифікації джерел саморозвитку сільських поселень, активного залучення до цього процесу територіальних громад та підвищення ефективності реалізації стратегій і програм.

Проблеми, які виникають при розробці та реалізації стратегій регіонального розвитку сільських територій і поселень, пов'язані з недосконалістю організаційно-економічного та інституціонального забезпечення, до основних з яких віднесемо:

1. Відстороненість територіальних громад від участі у процесах розробки і реалізації програм розвитку сільських територій, найперше – через низький рівень громадської активності у регіонах. Дослідженнями Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та соціологічної служби Центру ім. О. Разумкова у 2013 р. встановлено, що лише 8% громадян залучені до активної громадської діяльності, причому порівняно з 2008 р. цей показник знизився на 4 в. п.. Хоча населення і усвідомлює потребу у розвитку громадянського суспільства (58% громадян вважає, що громадські організації потрібні в їхніх містах чи селах; і лише 18% вважає, що не потрібні). Особливо гострими є проблеми розвитку громадянського суспільства у сільській місцевості: 83% сільського населення не знає про діяльність громадських організацій у своїх населених пунктах, а 86% громадян України не є членами жодних громадських організацій, об'єднань та партій. Основними причинами такої пасивності опитані відзначають впевненість у тому, що їх участь нічого не змінить, а також нестачу часу на громадську діяльність [13].

2. У багатьох випадках відсутність стратегічних планів розвитку окремих сільських поселень, а за їх наявності – невизначеність стратегічних орієнтирів розвитку та неврахування пріоритетів розвитку людини у таких стратегіях чи програмах.

Переважно місцеві територіальні громади орієнтуються на стратегічні плани розвитку областей чи районів і не мають власних стратегій

чи, навіть, програм розвитку. Причиною цього є недоліки кадрового забезпечення процесу розробки та прийняття програмних документів розвитку, а також недостатня компетентність, невідповідність освітньої кваліфікації місцевих службовців посадам, які вони обіймають, поширення корупційних проявів у діяльності органів місцевого самоврядування та пріоритетність особистих інтересів службовців порівняно з інтересами громади, і, відтак, – недовіра населення до влади та небажання співпрацювати з нею.

Крім цього, за нашими обстеженнями виявлено, що представники органів місцевого самоврядування часто не ознайомлені з діючими стратегіями та програмами розвитку територій вищого рівня, а також нормативно-правовою базою професійної діяльності, формами та механізмами вирішення проблем територіальної громади. Відповідно, представники органів місцевого самоврядування та територіальних громад не можуть об'єктивно оцінити ресурсний потенціал, визначити власну роль та потенційну участь у розробці та реалізації задекларованих пріоритетів політики регіонального розвитку, обрати правильні вектори розвитку населеного пункту та механізми досягнення поставлених цілей.

Результати спільних досліджень Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та компанії «Ukrainian sociology service» у 2013 р. підтверджують відсутність взаємодії і діалогу в українському суспільстві між населенням і владою. Основними причинами недостатньо активного співробітництва громадськості і місцевої влади вважають: корупцію в органах влади (35,7 %), зневіру людей у тому, що їх вплив на владу може бути дієвим (33,8 %); неготовність органів влади співпрацювати з громадськістю; непрозорість органів влади, відсутність інформації щодо її рішень. Дослідження підтверджують і низький рівень компетентності державних службовців місцевого рівня, що відзначили у 2010-2013 рр. понад 50 % опитаних. Низьку якість надання адміністративних послуг доводять результати дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Центру політико-правових реформ та за фінансової підтримки Європейського Союзу у 2013 р. Згідно з отриманими результатами, дві третини населення України (67%) не знайома з діяльністю місцевої чи державної влади щодо надання адміністративних послуг. Знають про створення центрів надання адміністративних послуг 8%, про спрощення процедур надання окремих адміністративних послуг – 12%, а про створення офіційних веб-ресурсів, що стосуються адміністративних послуг – лише 4% опитаних [14].

Якщо у територіальних сільських громадах існують стратегічні плани чи програми розвитку, то переважно такі документи мають довільну форму і не відповідають вимогам Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку [15]: у багатьох випадках цілі, визначені у них є декларативними, не детерміновані показники, які планується досягти після реалізації програм, не окреслені механізми вирішення завдань, звітності та контролю за дослідженням цілей, не визначені джерела ресурсного забезпечення тощо.

Досвід розвинених країн підтверджує, що значно ефективнішим цей процес стає при залученні на усіх його етапах представників громадськості. Проте діючою регіональною політикою України не визначено єдиного механізму розробки та прийняття стратегій розвитку населених пунктів та диверсифікації форм участі територіальних громад у розробці, реалізації стратегічних документів розвитку, а також контролю за досягненням задекларованих цілей (контролю за діяльністю відповідальних представників органів влади; оперативного моніторингу за розподілом і використанням коштів, спрямованих на реалізацію програм; участі представників територіальних громад у прийнятті важливих для територіальних громад рішень тощо). Саме це стає причиною невиконання більшості із визначених програмними документами регіонального розвитку завдань.

У сільських населених пунктах, які мають розроблені стратегії чи програми розвитку, у більшості випадків ці документи не оприлюднюються громадянам, звіти про їх виконання заслуховуються лише на засіданнях органів місцевого самоврядування і не подаються громадськості. Випадків щодо покарання службовців за невиконання завдань стратегій чи програм розвитку в Україні немає, оскільки не є визначеним механізм громадського контролю і притягнення чиновників до відповідальності.

3. Для більшості сільських поселень України недостатньо системно оцінено стан та проблеми розвитку окремих населених пунктів, що, відповідно, ускладнює визначення оптимальних перспектив їх розвитку. При розробці стратегічних пріоритетів регіонального розвитку недостатньо комплексно ураховується ресурсний потенціал (кадровий, культурний, інфраструктурний та ін.), не здійснюється просторове планування розвитку територій, успішне застосування якого, як показує європейський досвід, істотно стимулює життєздатність та саморозвиток регіонів.

Потрібно врахувати, що реальна діяльність значної частки територіальних громад орієнтована на дотаційне «виживання», а не на розвиток. Більшість сільських поселень є депресивними, хоча офіційно і не

отримують такого статусу внаслідок пасивності громади та представників влади, що обумовлює потребу перегляду методологічних підходів до забезпечення та стимулювання розвитку таких поселень, пошуку додаткових джерел ресурсного забезпечення їх функціонування та розвитку.

Станом на 2013 р. більшість територіальних громад є фінансово неспроможними (близько 90% місцевих бюджетів є дотаційними, а більше половини з них – дотаційні на понад 70%) [16], для значної кількості сільських населених пунктів існують гострі економічні, екологічні, соціальні, культурні проблеми, які територіальні громади не можуть вирішувати самостійно і, отже, мають ознаки депресивності. Фактично статус депресивних в Україні отримали лише три населені пункти, але депресивність багатьох сільських населених пунктів є значно глибшою за міста, визнані депресивними, що актуалізує потребу вдосконалення методики оцінки депресивності, особливо сільських територій та, відповідно, розробки механізмів її подолання.

Згідно із Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», депресивними визнаються регіони, які відповідають визначеним критеріям депресивності. У 2010 р. затверджена Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними», але за останні роки не було проведено системного моніторингу щодо рівня депресивності окремих територій. Офіційно лише у 2010 р. статус депресивної території було надано Постановою КМУ «Про надання статусу депресивних територій містам обласного значення, визначених депресивними у 2010 році» таким містам: Новий Розділ (Львівська обл.) – на 5 років, Ізюм, Первомайське (Харківська обл.) – на 7 років [17]. Науковці та експерти вважають, що при проведенні моніторингу, за результатами якого була затверджена ця Постанова, до групи міст порівняння були включені обласні міста, які є розвиненими економічними центрами, і мають потужний потенціал саморозвитку, аналіз окремих показників не відповідав визначеним вимогам [18], отже, результати не можна вважати достатньо достовірними. Системна оцінка стану рівня депресивності окремих сільських поселень до цього часу взагалі не проводилася.

4. Реформування податкової та фінансово-бюджетної політики, зокрема посилення бюджетної централізації, зумовили ситуацію, коли органи місцевого самоврядування недостатньо зацікавлені у розвитку підприємництва, пошуку ресурсів реалізації інноваційних

проектів на території населених пунктів, які вони представляють, оскільки переважна більшість податкових платежів акумулюється державним бюджетом, а місцеві службовці повинні вирішувати проблеми, пов'язані з функціонуванням підприємств, реалізацією різних проектів безпосередньо у сільських поселеннях. Крім цього, на місця фінансові ресурси часто взагалі не повертаються, а процес їх перозподілу на розвиток населених пунктів, зокрема коштів Фонду регіонального розвитку, є непрозорим та часто не враховує потреб саме сільських територій.

Незважаючи на обмеженість власного потенціалу, місцеві громади обмежено залучають додаткові ресурси, які могли б стимулювати розвиток, зокрема методичну, інформаційну, фінансову підтримку фондів, громадських об'єднань тощо.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік», величина Державного фонду регіонального розвитку у 2013 р. складає 3,15 млрд. грн., але реально обсяги фінансування передбачені лише в обсязі 987,5 млн. грн. Решта фінансування в обсязі 1,4 млрд. грн. у «ручному» режимі розподілятиме Кабінет Міністрів України, а 2,2 млрд. грн. видатків фонду передбачено на державні гарантії, схема розподілу яких є також непрозорою.

Представники органів самоврядування у селах в більшості не ознайомлені з можливостями та додатковими джерелами розвитку, які мажуть надавати як державні, так і недержавні організації, часто не розуміють потреби та не передбачають залучення інвестиційних джерел розвитку сільських поселень. Також недостатньо системною та ефективною є оцінка ресурсного потенціалу та визначення перспектив його використання.

5. У більшості діючих стратегічних планів та програм регіонального розвитку пріоритети високого рівня життя населення та захисту інтересів окремих громадян не визначені як основні цільові орієнтири розвитку, не окреслено стандарти та показники якості життя, яких планується досягнути після реалізації програмних документів, хоча високі показники людського розвитку повинні стати метою та критеріями оцінки ефективності розробки і реалізації програм регіонального розвитку. Проблеми соціального та гуманітарного розвитку сільських територій є особливо гострими і, хоча окремі кількісні показники соціального забезпечення за останні роки покращилися, у той же час погіршилася якість соціальної та гуманітарної інфраструктури сільських поселень, вдосконалення якої має стати одним із пріоритетів стратегічних планів розвитку.

Вирішення розглянутих проблем потребує таких заходів:

1. Законодавче визначення необхідності стратегічного планування розвитку усіх сільських населених пунктів, затвердити диверсифіковані механізми участі територіальних громад у розробці, реалізації програмних документів регіонального розвитку та контролю за їх виконанням, насамперед через надання територіальним громадам ширших повноважень та відповідальності, доступу до ресурсів розвитку, у тому числі шляхом бюджетної федералізації в процесі адміністративно-територіальної реформи.

Необхідно також розробити методичні рекомендації щодо створення і функціонування громадських організацій та об'єднань, які представляють територіальні громади (інституціоналізації територіальних громад як юридичних осіб), з розміщенням їх на відповідних сайтах обласних державних адміністрацій, районних державних адміністрацій, спеціалізованих освітніх центрів, громадських об'єднань, а також інструктивних матеріалів щодо нормативно-правового, методичного, економічного забезпечення створення та діяльності таких громадських інституцій.

Доцільно розробити методичні рекомендації щодо стратегічного планування розвитку сільських населених пунктів з визначенням типової структури стратегічних планів та програм розвитку, методології оцінки ресурсного потенціалу та можливих напрямів розвитку сільських поселень з огляду на ресурсний базис та можливості. Для підвищення конкурентоспроможності та дієздатності територіальних громад необхідно активізувати співробітництво між ними включно зі спільною розробкою і реалізацією стратегій розвитку для об'єднаних територіальних громад, що дозволить знизити видатки та розробку та реалізацію визначених пріоритетів розвитку, кооперувати ресурси та зусилля одразу кількох населених пунктів.

Значний позитивний ефект може мати тісніше залучення науковий та науково-дослідний інституцій до розробки стратегічних планів розвитку (чи їх частин) окремих населених пунктів. Обґрунтованим видається обов'язкове включення як практичної складової науково-дослідних тем науково-дослідних установ участь у розробці стратегічних планів розвитку сільських поселень (Інститут регіональних досліджень НАН України, Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інститут екології Карпат НАН України, Інститут економіки промисловості НАН України, Інститут економіки та прогнозування НАН

України, Академії Державного управління при Президентові України, а також інших дослідних установ та навчальних закладів, які виконують дослідження за бюджетні кошти).

2. Стимулювання активної участі територіальних громад у розробці і реалізації програм регіонального розвитку шляхом запровадження різних форм співробітництва між органами державного управління, науково-дослідними установами, громадським сектором, а також сприяння освіті та самоосвіті як представників органів влади, так і громадськості шляхом проведення комунікаційних заходів, пов'язаних з гострими проблемами соціально-економічного розвитку регіону, цільове навчання представників органів місцевого самоврядування, а також розробка і впровадження безкоштовних програм медіа-освіти (створення спеціалізованого веб-ресурсу у відкритому доступі для усіх громадян України) щодо нормативно-правового забезпечення, соціальної взаємодії та суспільної активності територіальних громад, у тому числі за підтримки Програм і фондів ЄС, а також державних цільових програм.

3. Вдосконалення нормативно-правового базису та методології оцінки рівня розвитку населених пунктів, зокрема рівня їх депресивності. Доцільно визначити критеріями щодо визнання населених пунктів депресивними не середні значення показників розвитку аналогічних поселень, а відповідні критерії рівня життя населення та розвитку населених пунктів. Передбачити у планових завданнях роботи науково-дослідних інститутів України проведення періодичних досліджень з використанням не лише кількісних, але й якісних показників розвитку сільських населених пунктів, вивчення їх ресурсного потенціалу за методикою, яка передбачає оцінку каркасу території, що охоплює чотири підсистеми (економіка, екологія, соціальна сфера та культура), об'єднаних інфраструктурою, а також творчий потенціал території [19].

4. Сприяння активізації інноваційних джерел саморозвитку окремих поселень (у т. ч. людських, культурних, природних, фінансових ресурсів), комплексна оцінка та механізми активізації потенціалу яких повинні бути задекларовані стратегічними планами розвитку кожного населеного пункту (чи їх об'єднання), а також у програмах та стратегіях вищого рівня (районів, областей, регіонів держави, транскордонних регіонів тощо). Системний аналіз цих показників дозволить визначити потенційні «точки зростання» та «полносі конкурентоспроможності» регіонів, а також перспективи формування кластерів на їх основі.

Особливої уваги потребує виявлення додаткових джерел розвитку депресивних сільських поселень, зокрема при розробці стратегічних планів розвитку необхідно передбачити:

- пошук інноваційних джерел розвитку сільських поселень шляхом розвитку творчих індустрій, активізації потенціалу культурних ресурсів, капіталізації людського потенціалу;
- заходи та механізми бюджетної федералізації, а також сприяння диверсифікації ресурсного забезпечення розвитку сільських поселень, активізації залучення грантів, коштів технічних програм співробітництва Україна – ЄС, у тому числі транскордонного співробітництва, інституціональної інфраструктури розвитку (у тому числі активізація співпраці з Державним фондом сприяння місцевому самоврядуванню в Україні в межах конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування, Координаційною радою з питань сталого економічного розвитку територіальних громад, участь у проєктах сприяння розвитку сільських територій Швейцарсько-українського проєкту «Підтримка децентралізації в Україні» (DESPRO), Проєкту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», який фінансується Європейським Союзом, співфінансується і впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні та ін.).

5. Визначити безумовним пріоритетом усіх програм регіонального розвитку підвищення якості життя населення з урахуванням відповідних критеріїв економічної безпеки, зокрема досягнення високих стандартів рівня якості життя та розвитку населених пунктів, яких планується досягнути в процесі реалізації стратегій, програм. Кожен з програмних документів повинен містити деталізацію механізмів досягнення поставлених завдань та джерела їх фінансування, особливо щодо розвитку соціальної та гуманітарної інфраструктури. На даному етапі та при стратегічному плануванні доцільно визначити потенційно ефективними механізмами розв'язання соціально-економічних проблем розвитку територій активізацію соціального підприємництва, державно-приватного партнерства, сільської кооперації.

Висновки. Незважаючи на значну кількість наукових розробок, а також широкий базис нормативно-правового забезпечення розвитку сільських поселень, сьогодні сформувався низка загроз соціально-економічній безпеці, пов'язаних з депопуляцією, зниженням рівня якості життя, підприємницької активності, недостатнім соціальним забезпеченням населення сільських територій, які потребують нагального вирішення. Дієвим чинником подолання цих деструктивних тенденцій є підвищення ефективності розробки та реалізації стратегічних планів розвитку сільських поселень.

Виявлено, що на сучасному етапі більшість сільських населених пунктів не мають власних стратегічних планів розвитку, а у затверджених планах

чи стратегіях здебільшого не конкретизована стратегічна мета, не оцінені ресурси розвитку поселень, не визначені організаційно-економічні та правові механізми досягнення поставлених цілей, що пояснюється, з одного боку недостатньо розвиненим громадянським суспільством у сільських ареалах, з іншого – недостатнім досвідом, кваліфікацією та бажанням урахувати інтереси громади місцевих посадовців.

Для підвищення рівня ефективності планування та реалізації стратегічних планів розвитку сільських територій необхідно:

- законодавчо визначити необхідність стратегічного планування розвитку сільських поселень. Забезпечити диверсифіковану методичну, інформаційну, фінансову та інші підтримку розробці та реалізації стратегічних планів розвитку як за участю органів місцевої влади вищого рівня, науково-дослідних, навчальних спеціалізованих інституцій, так і неурядових організацій;
- стимулювати активну участь територіальних громад у розробці і реалізації програм регіонального розвитку шляхом запровадження різних форм співробітництва між органами державного управління, науково-дослідними установами, громадським сектором та представниками територіальних громад;
- вдосконалити нормативно-правовий базис та методологію оцінки рівня розвитку сільських населених пунктів, зокрема рівня їх депресивності. Визначити критеріями щодо визнання населених пунктів депресивними не середні значення показників розвитку аналогічних поселень, а відповідні критерії рівня життя населення та розвитку населених пунктів;
- сприяти диверсифікації та ідентифікації джерел саморозвитку окремих поселень, на підставі комплексної оцінки потенціалу яких доцільно визначати потенційні «точки зростання» та «полюси конкурентоспроможності» регіонів;
- визначити безумовним пріоритетом усіх стратегій, програм регіонального розвитку підвищення якості життя населення з урахуванням відповідних критеріїв економічної безпеки, зокрема досягнення високих стандартів рівня якості життя та розвитку поселень.

Список використаних джерел

1. Державна стратегія регіонального розвитку) затверджена Постановою КМУ № 1001 від 21.07.2006 р. «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року». – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України № 341/2001 від 25.05.2001 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

3. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2856-IV від 08.09.2005 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» Закон України від 18.10.2005 № 2982-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 1. – С. 17.
5. Про результати аудиту виконання заходів державної цільової Програми розвитку українського села на період до 2015 року: // Бюлетень за матеріалами Звіту про результати аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року / відповід. за вип.: М. Я. Шулежко, Г. А. Шах. – К. : Рахункова палата України, 2013. – 31 с.
6. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. Є. Крупін, І. М. Куліш] ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень; [наук. ред. В. В. Борщевський]. – Львів, 2011. – 60 с.
7. Татаревська М. С. Рівень життя сільського населення: оцінювання та напрями поліпшення : монографія / М. С. Татаревська. – Одеса, 2007. – 298 с.
8. Розвиток українського села зупинився. – Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/10/24/rozvytok_ukrayinskoho_sela_zupynivysya.
9. Лотоцький І. І. Соціальний розвиток сільських територій та життя сільського населення / І. І. Лотоцький // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету 2010. – №10. – С. 32-38. – Серія: «Економічні науки».
10. Лісовий А. В. Сталий розвиток сільських територій як напрям забезпечення економічного зростання і якості життя селян / А. В. Лісовий // Теория и практика управления социально-экономическим развитием в странах СНГ (Экономические науки). – 2013. – Режим доступу: [http://library.svpurst.crimea.ua/dudchenko\(165/fulltext/knp103/knp103_89-92.pdf](http://library.svpurst.crimea.ua/dudchenko(165/fulltext/knp103/knp103_89-92.pdf).
11. Економічні наслідки підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: Вплив на населення. – Режим доступу : www.ier.com.ua/.../Impact_of_DCFTA_on_households_2013-09-27.pdf.
12. Організаційно-економічні механізми забезпечення розвитку державно-приватного партнерства на периферійних територіях західних регіонів України: аналітична записка / А. І. Мокій, А. М. Гуменюк, О. І. Дацко ; Регіональний філіал НІСД у м. Львові // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1324>.
13. Громадський сектор і політика: взаємодія, нейтралітет чи боротьба? – загальнонаціональне та експертне опитування; Якість надання адміністративних послуг: оцінка населення. – Режим доступу : <http://www.dif.org.ua>.
14. Тільки 7% українців залишилися повністю задоволеними якістю адміністративних послуг / Дзеркало тижня. Україна. – Режим доступу : http://dt.ua/UKRAINE/tilki-7-ukrayinciv-zalishilisya-povnistyu-zadovolениmi-yakistyu-administrativnih-poslug-121094_.html.
15. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку Рекомендації. Міністерство економіки та з питань

європейської інтеграції України. Затверджені Постановою КМУ № 224 від 29.07.2002. – Режим доступу : <http://www.licasoft.com.ua>.

16. Виступ Президента на урочистих зборах з нагоди 20-річчя створення Асоціації міст України 28.09.2012 / Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/25563.html>.
17. Порядок здійснення моніторингу показників соціально-економічного розвитку регіонів, районів, міст республіканського в АР Крим і обласного значення для визнання територій депресивними: Постанова Кабінету Міністрів України №235 від 02.03.2010 р. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
18. Гопцій Д. О. Проблеми оцінювання депресивності міст обласного значення (на прикладі Харківської області) / Д. О. Гопцій // Держава та регіони : [наук.-виробн. журнал]. – 2011. – № 6. – С. 76-79. – Серія: Економіка та підприємництво
19. Мокій А. І. Формування полюсів конкурентоспроможності як чинник підвищення економічної безпеки регіонів / А. І. Мокій, Н. А. Мікула, О. І. Дацко // Вісник Сумського НАУ – 2013. – № 5. – С. 3-8. – (Серія «Економіка і менеджмент»).

Дацко О.І. Совершенствование стратегического планирования развития сельских поселений для укрепления их социально-экономической безопасности.

Констатировано, что на современном этапе в Украине сформировались существенные угрозы социально – экономической безопасности сельских поселений, связанные со снижением качества жизни, свертыванием экономической активности. Определено, что действенным механизмом нивелирования этих угроз может стать эффективное стратегическое планирование развития сельских поселений, которое учитывали бы приоритет развития человека, а также обосновывали целесообразность расширения спектра организационно – экономических механизмов развития сельских территорий.

Ключевые слова: стратегическое планирование, социально – экономическая безопасность, сельские поселения, программа развития, социальная инфраструктура, экономический потенциал.

Datsko O.I. Strategic planning of rural settlements improving to enhance its socio-economic security.

The threats to the social and economic security of rural settlements associated with a reduction in quality of life, curtailing economic activity in Ukraine nowadays are described. There is determined that effective strategic planning of rural settlements development can be an effective mechanism for leveling these threats. These plans must include priority of human development and also determine feasibility of expanding the range of organizational and economic rural settlements development mechanisms.

Key words: strategic planning, social and economic security, rural settlements, program development, social infrastructure, economic potential.